

Historische Kring IJsselstein 95 (sept. 2001)

<https://hdl.handle.net/1874/10077>

.....ideaal voor het wassen van kinderen en spinazie

Honderd jaar woningwet in IJsselstein

door Hans Jonkers, Theo van de Voorn en Saskia Raue

INLEIDING

Honderd jaar 'Woningwet' in IJsselstein, een onderwerp dat zeker past in het belangstellingsgebied van de Historische Kring IJsselstein. Het is dan ook niet toevallig dat in het jaar dat deze historische einddatum valt een werkgroep van de HKIJ de bouwkundige gebeurtenissen van de afgelopen eeuw onder de loep heeft genomen. Bijzonder voor de HKIJ is dat deze geschiedschrijving tegelijkertijd ook de actualiteit betreft. Uitgave 91 van juni 2000 was gewijd aan de geschiedenis van het Imminkplein, waarmee een voorzet werd gegeven voor de studie waarvan dit artikel de vrucht is. De aanleg en bouw van het Imminkplein (1910) was voor de gemeenschap van IJsselstein het eerste grote project dat in het kader van de Woningwet werd gerealiseerd. Maar er is meer: de geschiedenis over de uitvoering van de Woningwet valt nagenoeg samen met de ontstaansgeschiedenis van de 'IJsselsteinse Woningbouwvereniging' (IJWBV). De archieven van de IJWBV vormen een ware schatkist vol tekeningen, bouwbestekken en plannen waaruit ten behoeve van deze bijdrage is geput.

DE WONINGWET

De aanneming van de Woningwet in 1901 betekende de eerste grote stimulans voor de verbetering van de nieuwbouw in het kader van de volkshuisvesting. Verderop in deze bijdrage wordt uitgelegd hoe deze wet niet alleen als kaderwet voor de nieuwbouw fungeerde, maar ook hoe deze aan gemeenten mogelijkheden bood om stedenplanning ter hand te nemen en de bestaande woningvoorraad kritisch te bezien. In lang niet alle Nederlandse gemeenten kwam het daar daadwerkelijk van. De economische crisis in de twintiger jaren bracht met zich mee dat er heftig met grondprijzen gespeculeerd werd, zodanig dat het voor gemeenten onmogelijk was het gemeentelijke grondgebied uit te breiden. Daarnaast werden bouwmaterialen kostbaar en moeilijk te verkrijgen waardoor nieuwbouw vertraging opliep zonet tot stilstaan kwam. We zullen zien dat deze tendens zich ook in IJsselstein aftekent, hoewel daar, mede dankzij de

bevlogen ontwerpershand van Albert Poot, toch nog wel het een en ander werd gebouwd(zie HKIJ uitgave 78/79 uit 1996) .

DE WEDEROPBOUW

De tweede belangrijke ontwikkeling die voor een golf van nieuwbouw rond oude binnensteden zorgde, was die van de 'Wederopbouw'. Deze periode wordt ongeveer tussen 1945 en 1965 gesitueerd. De Wederopbouw behelsde niet alleen het herstel van de oorlogsschade aangericht aan het huizenbestand, maar ook het algemene herstel van de bouwproductie die tijdens de oorlogsjaren stil had gelegen. Dit hernieuwde elan ging hand in hand met stads- en dorpsuitbreidingen, de zogenaamde vroeg na-oorlogse wijken; grootscheepse aanleg van industrieterreinen, havengebieden en niet te vergeten: infrastructuur in de vorm van een wegennet.

Doordat de stad IJsselstein vrijwel geen schade had geleden tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de stadsuitbreiding energiek ter hand genomen, niet in de laatste plaats om de stedelijke verkommering het hoofd te kunnen bieden. Zoals burgemeester Abbink Spink het in zijn beschrijving van IJsselstein ook aangeeft, was voor de oorlog de gemeentelijke kas niet genoeg gespekt om onderhoud aan de huizen te plegen. Na de oorlog werd IJsselstein net als een groot aantal andere Nederlandse gemeenten aangewezen als groeikern. Dit betekende dat op grote schaal nieuwe woningbouw zou verrijzen. Bovendien werd de wereldomroep te IJsselstein gevestigd en werd de Gerbrandytoren voor televisie, - de 'zendmast'- gebouwd. Naast het huisvesten van de eigen bevol-

IJsselstein met zendmast aan het einde van de jaren '60.

Linksboven de oude binnenstad met aan de zuidzijde de in de vijftiger jaren bebouwde

'Nieuwpoort' en aan de noordzijde het begin jaren '60 gebouwde

'Kasteelkwartier'. Rechtsboven de eerste bouwfasen van 'plan IJsselveld': het 'Europakwartier'.

Latere nieuwbouwwijken zijn: 'IJsselveld -oost' en 'IJsselveld-noord', 'Achterveld' en 'Zenderpark'.

Links van de zendmast een gedeelte van de 'Hoge Biezenpolder'; de locatie van het tegenwoordige 'Zenderpark'. Bij de zendmast het industriegebied 'Lage Dijk' met daarboven het nog onbebouwde weiland aan de Paardenlaan.

kingsaanwas werd de eerste naoorlogse uitbreiding van IJsselstein ook ingezet om de werknemers van de wereldomroep, de binnenlandse radio-omroep (Lopiks grondgebied op de grens van IJsselstein) en die van de zendmast te huisvesten. Het bouwterrein werd gekozen aan de Lopikse kant van IJsselstein, in de Nieuwpoort, dat al in de veertiende eeuw bedoeld was om bebouwd te worden.

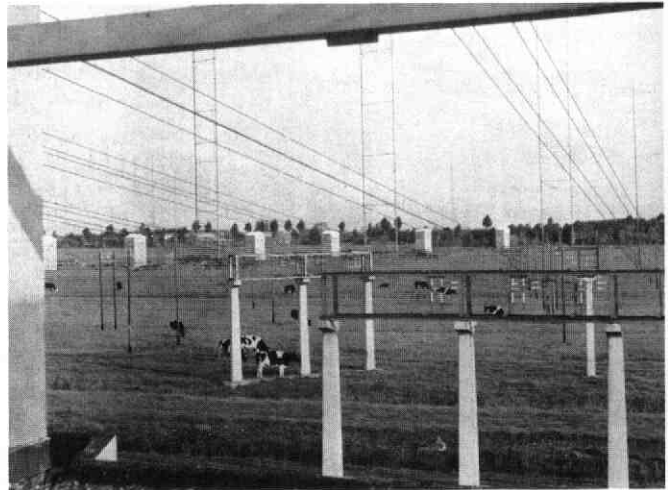
Vanaf de zendmast is prachtig te zien hoe de opeenvolging van nieuwbouwwijken om de stadskern van IJsselstein heen waaiert.

VINEX-LOCATIES

In 1993 werd in de 'Vierde Nota ruimtelijke ordening EXtra' (VINEX) door de rijksoverheid een plan ontvouwd dat voorziet in de planning van de woningbouw tot 2015. In deze tijdspanne moeten 634.800 woningen worden gerealiseerd in steden die door het ministerie van VROM als uitbreidingslocaties zijn aangewezen. Provincies, regio's en stadsgewesten hebben ieder een bepaald quotum opgelegd gekregen dat in 2015 gereed moet zijn. Het rijk heeft de subsidies gekoppeld aan een zogenaamde 'prestatie-verplichting', hetgeen inhoudt dat de bijdragen worden uitgekeerd op het moment dat de provincie of stadsgewesten ook daadwerkelijk aan hun bouwopgave voldoen.

Aanvankelijk werd IJsselstein aangemerkt als reservelocatie voor een dergelijke uitbreiding. Door een krachtige lobby van 'Gemeente en Provincie' lukte het om een definitieve status te verkrijgen en kon het plan 'Zenderpark' vorm worden gegeven. In 1995 ging dit omvangrijke project van start, waarvoor een uitgestrekt weide- en boomgaardgebied in de Hoge Biezenpolder in directe omgeving van de (Lopikse) zendmasten op de schop werd genomen. De naam 'Zenderpark' herinnert aan de talloze zenders van de Wereldomroep die van 1954 tot 1988 op deze plaats hebben gestaan. Het voormalige zendgebouw in het hart van de wijk herinnert rechtstreeks aan de periode van de wereldomroep. Dit gebouw, in de stijl van de 'wederopbouw' stamt uit de vijftiger jaren en heeft inmiddels een woon- en kantoorbestemming gekregen. Evenals in vorige stadsuitbreidingsprojecten betekende Zenderpark voor vele IJsselsteiners een kans om hun 'droomhuis' te vinden. Tegelijkertijd trok en trekt de wijk veel mensen van buiten IJsselstein aan, waaronder veel forensen.

De polder van het latere Zenderpark in de jaren '60. Weiland, zendmasten, koeien en boomgaarden.

VOORGESCHIEDENIS

**De 'Ijsselsteinse
Bouwmaatschap-
pij' bouwde rond
1900 o.a.
3 huizen aan het
Kronenburgplant-
soen en 2 aan de
Ijsselstraat.**

In de tweede helft negentiende eeuw gaf de industrialisatie in de grote steden de directe aanleiding tot herbezinning op het wonen van de arbeiders van deze industrieën. Die herbezinning kwam niet vanzelfsprekend. De overbevolking van wijken en huizen moesten eerst tot rampzalige omstandigheden leiden voordat de noodzaak tot ingrijpen ook in politieke kringen doordrong. De eersten die verontrust alarm sloegen waren de huisartsen die geconfronteerd werden met de gevolgen van de mensonwaardige omstandigheden waaronder arbeiders leefden. Men schreef toen 1870 en latere jaren.

In Ijsselstein was het notaris Immink die uit mensenliefdendheid en een groot godsdienstig besef tezamen met nog zes andere notabele heren rond 1850 het initiatief nam tot de oprichting van de 'Ijsselsteinsche Bouwmaatschappij'. Het doel was om woonhuizen te bouwen en te exploiteren onder protestants bestuur, waarbij de maatschappij zich richtte op de grote groep minder draagkrachtigen die in Ijsselstein woonachtig was. Zij bouwden een aantal huizen aan het huidige Kronenburgplantsoen, de Kloosterstraat en de Ijsselstraat. Redenen voor de teruglopende welstand in Ijsselstein waren de achteruitgang van het onderwijs en de trek naar de grote steden waar mensen zich als arbeiders vestigden.

In 1899 werd het wetsontwerp voor de Woningwet bij koninklijk besluit openbaar gemaakt. Het betrof een voor die tijd liberaal besluit dat enerzijds paal en perk stelt aan het particulier initiatief dat met het oog op winstbejag zou kunnen handelen. Anderzijds vormde de wet de basis voor woningbouw door niet commerciële verenigingen en gemeenten. Tegelijkertijd werd in

een toelichting de vermanende vinger geheven naar gemeenten die hun bestaande woningvoorraad hadden laten verkommeren door achterstallig onderhoud, of door bijna-krotten toch weer opnieuw te verhuren zonder te investeren in vernieuwingen en reparaties. De nieuwe wet kwam de gemeenten belangrijk tegemoet in het tegengaan van slechte woonomstandigheden. De gemeente mocht voortaan huiseigenaren manen achterstallig onderhoud in orde te brengen; wanneer dit niet gebeurde kon zij tot (gedeeltelijke) ontruiming opdracht geven. Daarnaast kreeg zij de mogelijkheid stadsuitbreiding ter hand te nemen waarvoor de regering zonodig subsidies gaf. In de discussie

over woningbouw die op politiek niveau werd gevoerd, waren ook tegenargumenten te horen die vooral betrekking hadden op een al te grote bemoeienis van de overheid. Deze bemoeienis betekende een reëel gevaar voor kleine beleggers in huizen die leefden van de huuropbrengst; doch charitatieve verenigingen konden met behulp van deze wet forse winsten behalen. De regering veegde deze argumenten van tafel en stelde zich op het standpunt dat de strijd tegen sociale misstanden niet mocht stagneren uit verregaand respect voor het eigendom.

Het duurde tot 1901 voordat de Woningwet werd aangenomen. Deze wet had de vorm van een kaderwet, die de gemeenten de vrijheid liet hun bouwverordening te formuleren op basis van de plaatselijke situatie. De gemeentebesturen kregen hiervoor twee jaar de tijd. Tegelijkertijd kwam er de gelegenheid woningcorporaties op te richten die bij de gemeente voordelige leningen konden sluiten voor de bouw van goedkope woningen. Deze initiatieven waren over het algemeen particulier, hetzij van bouwondernemingen en fabrieksdirecties, hetzij zoals in IJsselstein van kerkelijke instellingen.

De Woningwet voorzag in volume- en oppervlaktematen waaraan de nieuwbouw minimaal moest voldoen, richtlijnen voor rooilijnen ten aanzien van de voor- en achtergevels, de toevoer van licht en lucht, en de plaatsing van sanitaire voorzieningen in huis. De toepassing van de wet was voor de grote steden eenvoudiger uit te voeren dan voor kleinere gemeenten: de uitvoering leidde dikwijls tot moeilijke aanpassingen aan de lokale situatie. Met de aanneming van de Woningwet werd het startschot gegeven voor de sociale woningbouw. De grote steden waar de omstandigheden het schrijnendst waren namen het voortouw, waarbij de ontwikkelingen in Amsterdam voorop gingen.

IJSSELSTEIN VOOR DE WONINGWET

Voor wat betreft de woningvoorraad was het in het IJsselstein van rond 1900 niet veel hoopgevender gesteld. Op last van de gezondheidscommissie van Wijk bij Duurstede, waaronder IJsselstein viel, werd een rapport opgesteld over de toestand van de woningen met drie kamers of minder. Dit door externe ingenieurs tussen 1903 - 1905 uitgevoerde onderzoek geeft inzicht in aantallen, de verspreiding over de stad, het beschikbaar woonoppervlak, het al dan niet aanwezig zijn van een privaat. Tegelijkertijd wordt opgave gedaan van de staat van onderhoud, of beter gezegd achterstallig onderhoud, tot en met onbewoonbaarheid van de woningen. Van de 509 aan deze criteria beantwoordende woningen, binnen en buiten IJsselstein gelegen, waren er 105 slecht, bouwvalig of onbewoonbaar. Dat betekent dat in de loop van de negentiende eeuw maar liefst 20% van de voor de arbeidende klasse beschikbare woningen in verval was geraakt. De woningen lagen o.a. aan de Koningsstraat (20 in aantal), het Plantsoen (12), de Panoven (10), Eiteren (9) en de Achtersloot (6). Maar er was meer. De leefomgeving van de inwoners van IJsselstein aan het einde van de negentiende eeuw ontbeerde zelfs het hoogstnoodzakelijke. In

Linksboven krotwoningen aan de IJsselkade met daaronder een voorbeeld uit de Koningstraat. Daarnaast een woonhuis aan de Walkade. De huisbaas is juist op visite. Deze woonomstandigheden duurden tot de zestiger jaren van de vorige eeuw.

1892 toen een grote cholera-epidemie over ons land trok, vielen in IJsselstein naar verhouding de meeste slachtoffers. Uit 1900 is een briefwisseling bewaard, ondertekend door zeven IJsselsteiners, waarin het gemeentebestuur met alle égarde wordt verzocht toch haast te maken met het reinigen van de stadsgracht ter hoogte van de Rooms Katholieke kerk. De vervuiling was daar dusdanig dat de stank en de overlast van insecten niet meer te verdragen waren. De gracht werd inderdaad leeggehaald. Bovendien werd in enkele jaren tijds de bestrating herzien waarbij de riolering werd vervangen.

In 1901 werden, vanwege de uitvoering van de 'Gezondheidswet', gezondheidscommissies ingesteld belast met geneeskundige inspecties. Doel was onder andere om de risico's voor de volksgezondheid, veroorzaakt door het gebrek aan schoon drinkwater te beperken. In IJsselstein had meer dan de helft van de 509 onderzochte woningen geen regenwaterbak of welwaterpomp. De bewoners schepten hun water uit de grachten die tegelijkertijd als riool en afvalplaats fungeerden. Als alternatief werd gewezen op regenwater als bron van schoon drinkwater, maar de voorwaarde daarvoor was dan wel dat de daken en de goten regelmatig schoongehouden werden. Maar ook deze raad vond bij het toenmalig gemeentebestuur onvoldoende gehoor. Het duurde tot 1910 voordat het gemeentebestuur raad schafte en besloot tot de oprichting en bouw van een gemeentelijk water- en gasbedrijf.

AMSTERDAMSE SCHOOL

De meeste literatuur over de uitwerking van de woningwet op de sociale woningbouw in Nederland heeft betrekking op de situatie in de grote steden. In Amsterdam dat vanuit vroeger eeuwen al op een rijke architectonische geschiedenis kan bogen, vielen de noodzaak tot stadsontwikkeling en uitbreiding samen met de aanwezigheid van een groep jonge vooruitstrevende architecten. Tezamen vormden zij de Amsterdamse school en stonden garant voor innovatieve ideeën en planologische oplossingen die achteraf beschouwd een bijzonder stempel op de Nederlandse vooroorlogse bouwkunst hebben gedrukt. Hun invloed is aan de woningbouw in IJsselstein voorbij gegaan.

De enige voorbeelden van bouwen in de geest van de Amsterdamse school zijn te vinden in het tegenwoordige stadsmuseum dat in 1902 als 'School met den Bijbel' gebouwd werd door de Utrechtse architect E.G. Wentink, en de bekroning van de Nederlands Hervormde kerk die werd ontworpen door de Amsterdamse architect De Klerck. Voorts is in 1927 het voormalige pension/rusthuis 'St Joseph' (het tegenwoordige 'Isselwaarde') in deze stijl gebouwd. Tenslotte was er voorheen op het Kronenburgplantsoen ter hoogte van de Hofstraat een muziektent, gebouwd door architect Herman Baanders. Deze sloot qua stijl aan op de bekroning van de kerk, maar is in de zeventiger jaren door de sloophamer geveld.

'STADSBOWMEESTER' ALBERT POOT

Natuurlijk betekent dit niet dat er in het eerste decennium van de twintigste eeuw geen bouwactiviteiten in IJsselstein te bespeuren waren.

In het Oud IJsselsteins Archief dateren de eerste bouwaanvragen geheel conform de Woningwet uit 1902. De toenmalige ambtenaar ten stadhuize belast met bouwzaken was de heer Albert Poot (1856-1925), die tegelijkertijd ook ondernemer en architect was. Hij stamde uit een familie waar de aannemerij van vader op zoon was overgedragen. Dat betekende wel dat hij om belangenverstrengeling te voorkomen ook op schrift moest verklaren zijn ambtelijke taken en zijn betrokkenheid bij het familiebedrijf te zullen scheiden. Overigens zijn over zijn leven als 'stadsbouwmeester' en zijn bijdragen aan de woningbouw in IJsselstein allerlei feiten bekend en ook beschreven door een werkgroep van de HKI (uitave 78/79). Wie nu een stadswandeling door de stad maakt kan nog een aantal gebouwen van zijn hand bewonderen. Voorbeelden

Drie voorbeelden van Amsterdamse stijlbouw. Boven het voormalige rusthuis/pension, gebouwd in 1926. In het midden de muziektent met op de achtergrond de toren van de kerk en daaronder de voormalige 'School met den Bijbel' uit 1923.

zijn te vinden aan de Sint Nicolaasstraat 1-5, de Achtersloot 40, 44-46, 55 (allen tussen 1901 en 1910) en aan de Noord IJsseldijk 93 (1913), waarbij overeenkomsten in het siermetselwerk en sommige neo-renaïssancistische details in de gevels herkenbaar zijn. Vast staat dat Albert Poot als geen ander op de hoogte was van de voorschriften door de Woningwet bepaald en hij was degene die bij elke bouwactiviteit controleerde of deze voorschriften inderdaad werden opgevolgd.

Boven : SOCIALE WONINGBOUW

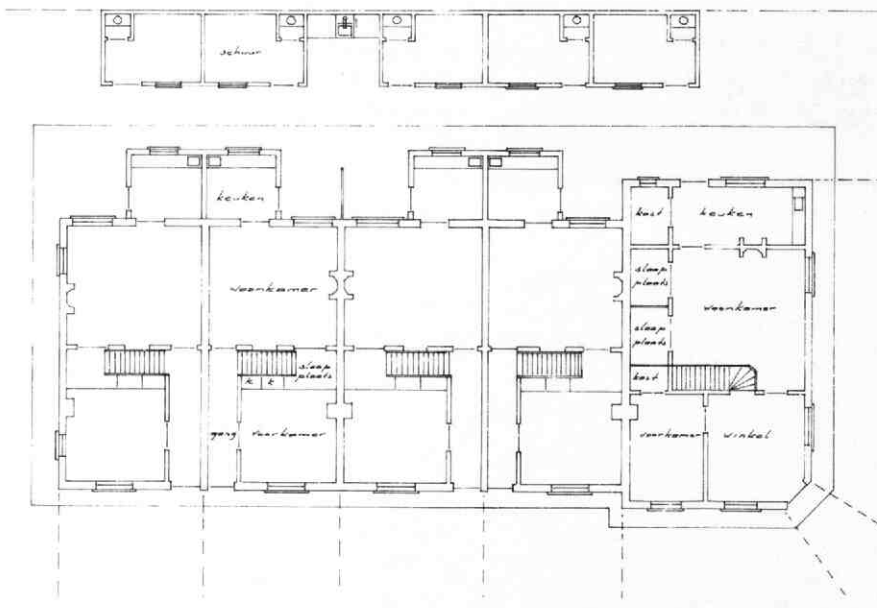
Achtersloot 44-46, gebouwd door A. Poot. Onder de Utrechtseweghuisjes.

Huizen die in IJsselstein werden gebouwd in het kader van de sociale woningbouw: de vijf zogenaamde Utrechtseweghuisjes (1907), 32 woningen aan het Imminkplein (1910) en de 65 woningen tellende Julianawijk (1920). Het oudste, meest complete document uit die eerste jaren is het bestek van de Utrechtseweghuisjes van de hand van Evert de Graaf in opdracht van de IJsselsteinsche Bouwmaatschappij. De Graaf was in de jaren 1898-1901

gemeente-opzichter en derhalve voorganger en collega van Albert Poot. Dit project omvatte de bouw van vier woonhuizen en een winkelpand gelegen aan de kruising van de Utrechtseweg en de Poortdijk. Aan de hand van de tekeningen en gegeven maten kan een indicatie worden verkregen van het leefoppervlak dat op grond van de Woningwet aan een arbeidersgezin was toegedacht.

Spijtig genoeg is hierbij niet vermeld op hoeveel personen de berekeningen zijn geënt. De aanduiding 'slaapplaats' in de tekening geeft aan dat het een bedstede betreft voor twee personen, waarbij voor de kinderen andere slaappleatsen moeten zijn ingeruimd: in het bestek heet het *'verder in elke woning de nodige slaappleatsen en kasten [...]*. Kinderen sliepen afhankelijk van hun leeftijd in een lade (op wieltjes) die onder de bedstede kon worden geschoven. Voor de nog kleinere kinderen werd wel een bakje aan een van de wanden van de bedstee getimmerd.

Plattegrond met indeling van de Utrechtsewghuisjes.

De afmetingen van de woonkamer (18 m²), de voorkamer (10.20 m²) en de keuken (9 m²) tezamen geven een binnenmuurse leefruimte van ca.38 m². Volgens het bestek is er onder de bedstede en de kastruimte een kleine kelder gebouwd. Voor het winkelpand was een groter plan getrokken van 60 m². Zowel de woonhuizen als het winkelpand hadden een zolderverdieping die mogelijk een indeling in slaapkamers bevatte. In de woon- en voorkamers waren stookplaatsen aangelegd, terwijl bij ieder huis een apart opgemetseld schuurtje van 2.50 x 3.50 m werd ingericht als privaat, compleet met stankafsluiter en een draaiend luchtkozijntje.

Deze Utrechtsewghuisjes zijn in gebruik gebleven, zij het deels verkrot en dichtgetimmerd, tot zij in 1984 werden gesloopt ten behoeve van de nieuwbouw aan het Hazenveld en de Turfschouw.

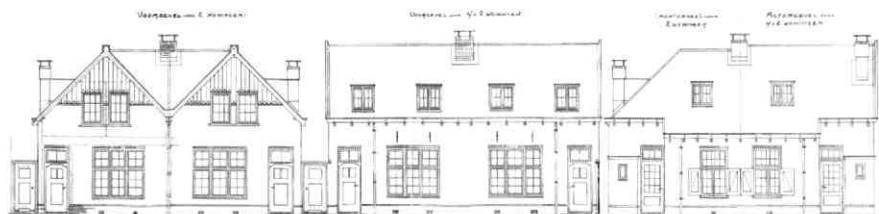
IMMINKPLEIN

De bouw van de huizen aan het Imminkplein gebeurde in opdracht van de IJsselsteinsche Bouwmaatschappij. Dit project werd in 1910 in de vorm van een prijsvraag uitgeschreven en vergeven aan de winnaar, de Utrechtse architect K. van den Berg. In zijn ontwerp werden 32 woningen gegroepeerd rond een T-vormig binnenterrein.

De toegang tot de hof kon vanaf de weg worden afgesloten met draaiboom, zodat er een betrekkelijk besloten buurtschap ontstond. De hechte band tussen de bewoners onderling heeft alle decennia standgehouden. Tot op heden wonen er nog altijd aan de eerste bewoners verwante families en onderscheidt het plein zich van alle andere pleinen bijvoorbeeld door het jaarlijkse pleinfeest.

Tekeningen van de woonhuizen aan het Imminkplein met een foto uit 1912.

In de tijd van ontstaan was de bebouwing aan het Imminkplein de eerste uitleg van IJsselstein buiten de stadsgrachten en stadspoorten en had door de ligging op een moerasachtig enigszins achterafgelegen terrein ook het karakter van een aparte gemeenschap. De 32 woningen werden uiteraard gebouwd in overeenstemming met de in 1905 opgestelde voorschriften voor de woningbouw. Daardoor wijken de indeling van deze huizen, de gehanteerde oppervlaktematen en de sanitaire voorzieningen weinig af van die van de Utrechtsewaghuisjes. Tijdens de bouw was het

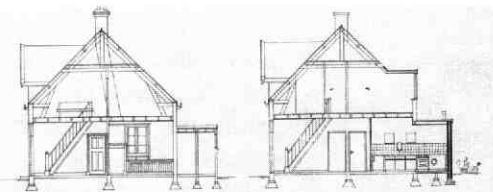
de voornoemde gemeente-opzichter Albert Poot die de opvolging van de voorschriften controleerde.

JULIANAWIJK

Vanaf de oprichting tussen 1850-1860 tot en met het eerste decennium van de 20e eeuw bemoeide alleen de IJsselsteinsche Bouwmaatschappij zich met de sociale woningbouw. In het eerste decennium van de twintigste eeuw ontstond er in rooms katholieke kringen de behoefte tegenwicht te bieden en zich ook sterk te maken voor de bouw van arbeiderswoningen. Doelstelling daarbij was vooral ruime huizen te bouwen waarin een groot gezin van gemiddeld acht personen goed zou kunnen wonen. Dit initiatief werd gedragen door een aantal doortastende leden van de Katholieke Arbeidersbeweging (KAB). In de zomer 1913 werd het huishoudelijk reglement opgesteld van de 'Roomsche Katholieke Bouwvereniging IJsselstein' en werd de samenstelling van het bestuur gekozen. Het zal niet verbazen dat een van de bestuursleden, echter zonder

bestuurlijke functie, de heer Albert Poot (hij was van katholieke huize) was. De activiteiten van deze bouwvereniging bleven de eerste jaren op een laag pitje: door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werden plannen en projecten vooruitgeschoven. Men oriënteerde zich wel op bouwgronden van een dusdanige afmeting dat men er de royale huizen ook inderdaad zou kunnen bouwen. Daarbij viel de keuze uiteindelijk op een lap grond aan de overzijde van de IJssel, achter het fabrieksterrein van Schilte, in de directe omgeving van de hof die later Imminkplein zou gaan heten.

In 1919 was het dan zover dat de bouwplannen voor 65 huizen werden goedgekeurd. De stedenbouwkundige planning en de huisontwerpen waren van de hand van Albert Poot.

Bouwtekeningen van het Julianawijk met een foto uit de vijftiger jaren.

Wanneer men de indeling, maatvoering en gevelontwerpen vergelijkt met die van de Utrechtseweghuisjes en de huizen aan het Imminkplein, lopen de vele overeenkomsten meteen in het oog. Vanzelfsprekend waren deze het gevolg van de uit te voeren bouwvoorschriften en het kleinschalige karakter van

IJsselstein. Ter onderscheiding van de met rode dakpannen belegde daken van het Imminkplein, werden voor het Julianawijk blauwe dakpannen gekozen. Burgemeester Kronenburg legde op 12 juli 1920 de eerste steen waarmee hij de bouw van start deed gaan. De voorspoedige voortgang van de bouw maakte het mogelijk om in september van datzelfde jaar de sleutels van de eerste huizen al aan de nieuwe bewoners te overhandigen. Met de voltooiing van het Julianawijk begon een decennialange controverse tussen het Rode Dorp, dat wil zeggen het Imminkplein met haar over het algemeen hervormde bewoners, en het Blauwe Dorp met haar hoofdzakelijk rooms-katholieke bevolking. Maar de saamhorigheid die de Imminkpleinbewoners kenmerkt, valt ook op in het Julianawijk: kinderen trokken samen naar de school in de Kloosterstraat of naar het zwembad bij Jannigje van Dijk; de Oranje-feesten werden altijd uitbundig gevierd; en tenslotte werd lange tijd eenpaarlijk tegenstand geboden aan de voorgenomen sloopplannen.

DOOR BURGEMEESTERSOGEN

Mr J.M. Abbink Spaink, burgemeester van IJsselstein van 1929 tot 1962, geeft in zijn boek *'IJsselstein verleden en heden'* een indruk van de situatie zoals hij die bij zijn aantreden aantrof.

Hij noemt de vijf Utrechtseweg huisjes uit 1907, de 32 woningen aan het Imminkplein uit 1911, de 65 woningen tellende Julianawijk en daarmee is blijkbaar het grootste goed gegeven. Er blijkt weinig woningaanwas te zijn gepleegd, terwijl de bevolking wel gestaag toenam. Van de bestaande woningen was een groot deel verder in verval geraakt. De schrijver verwijst zelfs naar een brief van het gemeentebestuur aan gedeputeerde staten met betrekking tot de slechte woonsituatie waaruit blijkt dat de 105 woningen die in 1905 al als onbewoonbaar en bouwvallig waren aangemerkt, nog onveranderd in de verhuur zijn.

Abbink Spaink geeft een aantal uiteenlopende oorzaken voor de hortende voortgang in de stedenbouwkundige ontwikkelingen in IJsselstein in die jaren. Enerzijds ontbrak het aan ervaring in het bouwen volgens de Woningwet. Anderzijds waren de landschappelijke aspecten niet altijd gunstig. Na de uitbreidingen buiten de stadskern doorsneed de IJssel de nieuw ontstane stad. De nieuwe wijken waren slecht te bereiken via een brug over de IJssel en dan verder langs drassige wegen. Hoewel de gemeente beoogde door de aanleg van deze nieuwe wijken de druk in de stad te verlichten, ontbrak het aan financiële middelen en materiaal om renovatie en krotopruiming aan te pakken. Voorts bleven door de Tweede Wereldoorlog renovatieplannen liggen. Dit heeft er wel toe geleid dat tot na de Tweede Wereldoorlog de binnenstad betrekkelijk ongeschonden bleef voor wat betreft de bebouwing, al ging dat wel ten koste van de huisvesting. Als een echte burgervader en met groot respect brengt Abbink Spaink zich de vrouwen in herinnering die poetsten wat ze konden om hun armoedige behuizing zo goed mogelijk op orde te houden.

Ook verhaalt hij over de zogeheten 'opgegeten huisjes', van mensen die zo arm waren dat ze hun huis als onderpand gaven aan de leverancier bij wie ze schulden hadden uitstaan. Deze nieuwe huiseigenaren hadden zelf ook niet genoeg geld

Woonsituatie aan 't Wed', de latere Schuttersgracht in 1910. Hier trof men veel 'opgegeten' huisjes aan.

om aan onderhoud van eigendom te besteden, temeer omdat de huuropbrengst meestentijds laag was of in het geheel niemendal. Het verschijnsel van de opgegeten huisjes schijnt speciaal in deze buurt regelmatig te zijn voorgekomen.

NIEUW ELAN

Ten tijde van de 'Wederopbouw' en daarna zijn er veel veranderingen doorgevoerd. Tezamen met nog een heel aantal andere gemeenten werd IJsselstein als groeikern aangewezen. Er moest daarom op grote schaal nieuwbouw gepleegd worden onder andere om onderdak te kunnen bieden aan nieuw aan te trekken (politie-)ambtenaren en werknemers bij de toenmalige wereldomroep.

Luchtfoto uit 1939. De IJsselsteinse binnenstad ligt nog omsloten door het weidegebied. Het Julianawijk en Imminkplein zijn niet zichtbaar. Duidelijk is de omtrek van de latere Nieuwpoort te zien.

Het terrein dat daarvoor het eerst in aanmerking kwam, was de Nieuwpoort, gesitueerd aan de 'Lopikse kant' van IJsselstein waar het gebouw van de wereldomroep al in 1939 was gebouwd en vanwege de historische bestemming van dit gebied.

In de veertiende eeuw waren de heren Van IJsselstein al voornemens geweest om dit gedeelte voor bewoning te bebouwen. IJsselstein zou in hun concept dus tweemaal zo groot hebben moeten worden. Ze zagen hier van af om praktische redenen zoals de slechte verdedigbaarheid van de stad. Om nog te zwijgen over de kosten verbonden aan bebouwing van dat deel. De Nieuwpoort maakte dus traditiegetrouw deel uit van de plattegrond van IJsselstein, maar hier waren weiland en bouwlanderijen gelegen.

Eerste steen bij de bouw van de Nieuwpoort. Deze steen bevindt zich in de gevel van het huis op de hoek Abbink Spainkstraat/ Vrouw-Baertestraat. Hieronder bouwtekening en foto van 3 woonhuizen in de Abbink Spainkstraat, gebouwd in 1949.

In de volgende beschrijving van de aanleg van de nieuwe wijken rond de stadskern van IJsselstein is steeds een greep gedaan uit de veelheid van nieuwbouwprojecten die werden aangepakt. Er is geprobeerd uit ieder decennium een representatief voorbeeld te beschrijven, hoewel het natuurlijk zo is dat menig IJsselsteiner hier zijn eigen verhaal of anecdoten aan kan toevoegen.

DE NIEUWPOORT

De bebouwing van de Nieuwpoort, kleinschalig en harmonieus als zij is in verhouding tot de binnenstad, kreeg tussen 1948 en 1956 zijn beslag. De Heer Arnoldstraat, de Heer Gijsbrechtstraat en de oneven zijde van de Abbink Spainkstraat werden in 1948 - 1950 gebouwd. De architecten Adriaans uit Amersfoort, De Clercq uit Utrecht en de beide heren Pothoven uit Amersfoort kregen ieder een straat te ontwerpen.

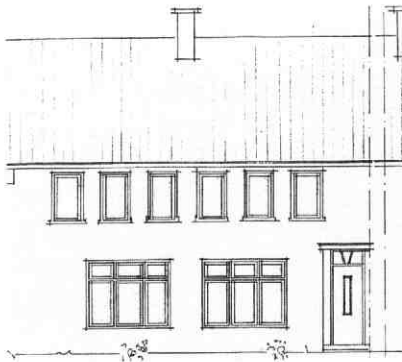
Richtlijnen voor de rooilijnen en de binnenmuurse indeling van de huizen werden als vanzelfsprekend volgens de plaatselijke verordeningen op grond van de

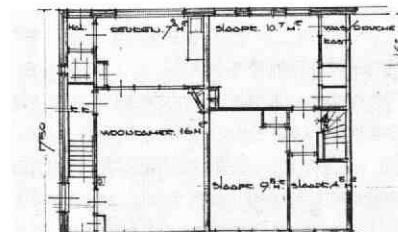
woningwet ontworpen. Nieuw is de planning van sanitair, dat wil zeggen de w.c in huis (en niet meer in een apart stenen bouwsel of een uitbouw-tje aan het huis) en de douche. Het is de vraag of bij de aanduiding 'douche' in de tekeningen uit die tijd ook daadwerkelijk gedacht moet worden aan een douche zoals wij die kennen. De badkamer was de plaats waar een badkuip of teil kon worden opgesteld en waar de gezinsleden hun weke-

Boven: de eerste huizen op de Nieuwpoort zijn opgetrokken in de Delftse-Schoolstijl. Hiernaast bouwtekening en foto van de huizen in de Heer Arnoldstraat en daaronder die van de huizen in de Maria van Henegouwenstraat. Let op de tekening van de plattegrond. Er is wel ruimte voor een douche maar deze is pas 25 jaar later ingebouwd!

lijks bad namen. Het bijzondere schuilt hierin dat er een deels betegelde ruimte werd gecreëerd, die was berekend op water. Eerst in de volgende nieuwbouwwijk 'Kasteelkwartier' zien we een vaste badplek met warm en koud water binnenshuis.

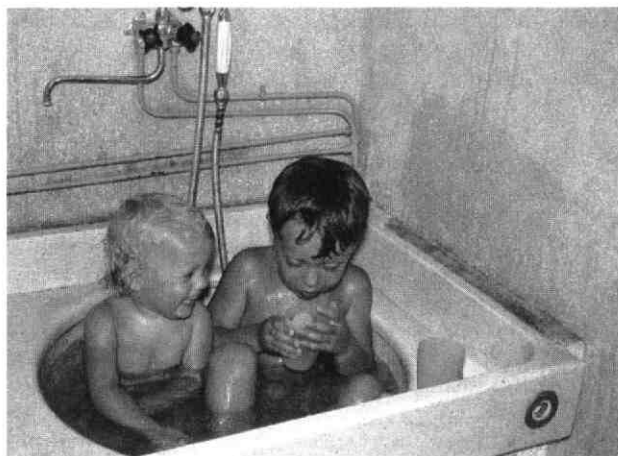

HET KASTEELKWARTIER

De volgende stap in de ontwikkeling van de badkamer kwam met de uitvinding van het lavet, een grote kuip opgenomen in een aanrechtblad op zithoogte. Multifunctioneel omdat je er de was in kon doen, maar even zo goed tanden poetsen '...en ideaal voor het wassen van kinderen en spinazie', zo verzuchtte een

bewoonster van de Vicarielaan die als een van de eerste bewoners zo'n gloednieuwe maisonnette betrok. 'Je kon er zelfs in douchen'. Hoewel veel mensen een grauwe herinnering hebben aan deze betonnige en terrazzo ruimte typerend voor de zestiger jaren, was de introductie van het lavet een mijlpaal: de aanleg vereist een royale toevoer van schoon water en een even zo goede afvoer van de grote hoeveelheid water die een gevuld lavet kan bevatten. Daarmee was de stap naar de badkamer met douche, zoals die nu algemeen gebruikelijk is voorbereid. Tijdens de renovatie,

Boven: het lavet zoals die voorkwamen in de eerste huizen van het Kasteelkwartier. Hiernaast bouwtekening en foto van de maisonnettes aan de C. Joh. Kievietlaan.

begin jaren '90, van de woningen aan de Herman de Manlaan, de Vicarielaan en de C. Joh. Kievietlaan zijn de lavetten vervangen door wastafels en douches. Opvallend in deze wijk van maisonnettes, twee of drie verdiepingen hoog een balkonnetje aan de voorgevel en een galerij aan de achterkant, is de kleinschaligheid waarmee de aansluiting op de stedelijke aanblik van IJsselstein is gewaarborgd. De oppervlaktematen van de ruimten zijn gemiddeld genomen 18 m² voor een woonkamer en 8m² voor een slaapkamer, geheel volgens de maatvoering van de vooroorlogse woningwetbouw.

ONDERHOUD EN NIEUWBOUW

Eind vijftiger- en begin zestiger jaren van de vorige eeuw werden de wijken Nieuwpoort en Kasteelkwartier voltooid. Daarmee kwam de groei van IJsselstein aan deze kant van de IJssel voor een aantal decennia tot stilstand. Maar in de jaren na de oorlog nam de Nederlandse bevolking gestaag toe terwijl de woningvoorraad om al die gezinnen te huisvesten ontoereikend was. Nederland kampte met woningnood. In talloze Nederlandse gemeenten werden stadsuitbreidingen op grote schaal ten uitvoer gebracht. Zo ook in IJsselstein en wel aan de overzijde van de IJssel waar het Julianawijk en het Imminkplein tot dusver waren gebouwd. De eerste wijk waarin voor het eerst hoogbouw in de vorm van flatgebouwen verrees, strekte zich uit vanaf het Julianawijk tot halverwege de hofstede van Rijpikerwaard.

De situatie daar was niet florissant. De 65 huizen van het Julianawijk waren in 1960 dringend aan renovatie toe, zowel aan de buitenkant als binnenshuis. In 1952 was in een deel van de woningen een wc geplaatst en waren er aanrechten in de keukens aangebracht. Nu voorzagen de plannen in grootschalig onderhoud en in woningverbeteringen, zoals het vervangen van rioleringen, het aanbrengen van dakkapellen, de herziening van elektrische bedrading en zelfs de installering van nog 26 wc's. De kosten vielen echter zo hoog uit dat de wc's uiteindelijk droog bleven en loosden op beerputten. De gemeente was verplicht ieder huis van stromend water te voorzien. Daartoe werd een stopkraan aangelegd op een halve meter achter de voordeur waarvandaan de leiding werd doorgetrokken naar de keuken. Al met al werden de verschillende onderhouds- en renovatiewerkzaamheden aanbesteed doch ook weer afgelast. Zo raakte 'het wijk' gaandeweg in verval als gevolg van achterstallig onderhoud en voortdurend geldgebrek.

Het eerste gat in de wijk viel toen in 1965 tien huizen werden gesloopt ten behoeve van de aanleg van een tweebaansweg vanaf de Poortdijk naar de toenmalige Prins Hendriklaan. Deze ontsluiting van het gebied westelijk van IJsselstein maakte deel uit van een groot bestemmingsplan dat de gemeente in dat jaar had aangenomen. De renovatieplannen die de 'RK Woningbouwvereniging' voor het Julianawijk had opgesteld kregen van de overheid niet de subsidie die voor de uitvoer nodig was en derhalve lag er weinig meer in de weg van de uitvoering van het bestemmingsplan.

De laatste 3 huizen van het Julianawijk worden in 1975 gesloopt. Op de achtergrond premiekoophuizen gebouwd in de jaren '60.

HOOGBOUW

Het bestemmingsplan voor Noord-West IJsselstein behelsde de ontwikkeling van Oranje- en Europakwartier. De bebouwing kwam als het ware als een lint langs Julianawijk en het Imminkplein te lopen. Het laaggelegen terrein achter deze buurten en het fabrieksterrein van Schilte moest daarvoor worden opge-

Bouwtekening en foto van de portiekflats aan de Oranje Nassaulaan.

hoogd. Het benodigde zand werd ter plekke opgedolven uit een immense put, die tenslotte de 'stadsvijver' zou worden. In opdracht van de gemeente verzezen in 1968 de flats aan Utrechtseweg, de Oranje Nassaulaan en de Prins Willem Alexanderdijk. De IJsselsteinse architecten Aling en Van de Bogaard tekenden de ontwerpen van deze naar IJsselsteinse begrippen royale appartementen: woonkamers van 20 m² en slaapkamers van gemiddeld 10 m², ruime keukens en dito doucheruimte. De maximale hoogte van vier woonlagen werd niet overschreden waardoor de verplichte aanleg van een lift kon worden omzeild. In

datzelfde jaar werd een begin gemaakt met de aanleg en bebouwing van het Europakwartier.

Twee jaar later, tijdens de bouw van de woningen aan de Nederlandlaan, ging het aannemersbedrijf failliet.

In diezelfde tijd kwam een fusie tot stand tussen de in 1966 opgerichte 'Christelijke Woningbouwvereniging' en de 'Rooms Katholieke Bouwvereniging IJsselstein'.

Nieuwbouwhuizen op de plek van het oude Julianawijk.

De eerste had tot dat moment nog niet zelfstandig woningen gebouwd. De naam van de nieuwe vereniging werd en is 'IJsselsteinse woningbouwvereniging', ook wel de 'IJWBV'.

De gemeente verzocht de IJWBV het stilgelegde bouwproject te willen overne-

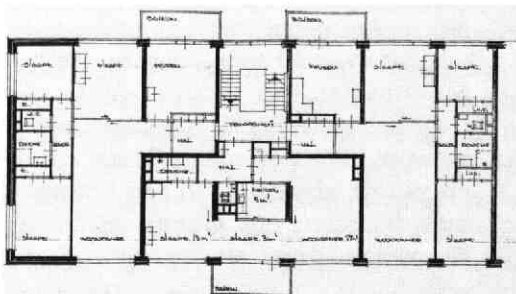
men die op haar beurt stelde dat zij dan ook alle woningen uit het gemeentelijke bezit onder haar hoede moest krijgen. De gemeente stemde daarmee in en zo werd de IJWBV in 1973 en 1974 eigenares van de, door de gemeente verhuurde, woningen in de Nieuwpoort, het Kasteelkwartier, Oranje- en Europakwartier.

In 1976 herrees een klein gedeelte van Julianawijk aan weerszijden van de huidige Utrechtseweg, maar het uiterlijk van deze woningen herinnert nergens aan het oude Julianawijk. Het ontwerp van deze huizen ontstond op de tekentafels van de technische dienst van de IJWBV onder leiding van architect Morsink.

SCHUIVENDE PANELEN

Noord-West IJsselstein moet in die jaren de aanblik hebben gegeven van een uitgestrekte bouwput. Niet alleen Oranje- en Europakwartier kregen gestalte, ook het tegenwoordige IJsselveld-Oost werd in hoog tempo opgebouwd. De in die jaren heersende opvattingen over vrijheid en ruimte binnen- en buitenshuis werden op de tekentafel van de Bouw- en Woningdienst onder regie van architect Janssen vertaald in een ruime wijk met afwisselend hoog- en laagbouw, grote pleinen en veel groen. De blokken laagbouw waren in beginsel bedoeld voor de bewoners van het Julianawijk die hun huizen moesten verlaten in verband met de sloop. De opzet van de appartementen in de hoogbouw was voor die tijd opzienbarend: de bewoners werden uitgenodigd tot het spelen met ruimte door middel van grote schuifwanden waarmee kamers bij elkaar konden worden getrokken. Met een woonkamer van 30 m², de grote woonkeuken en slaapkamers van gemiddeld 10 m² behoren deze appartementen tot op heden tot de grootste woningen die IJsselstein rijk is.

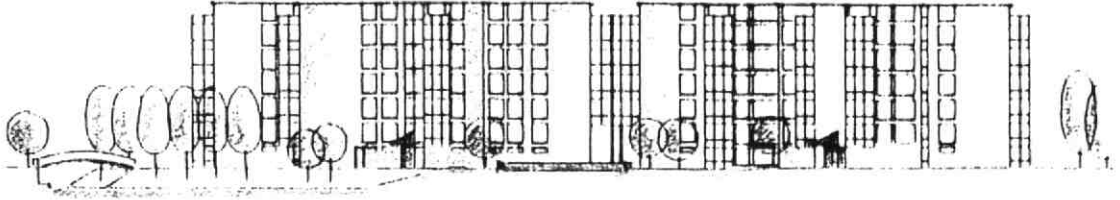
Bouwplattegrond en foto van de portiekflats aan de Televisiebaan. Op de indeling is aangegeven welke wanden kunnen schuiven.

De jonge aanplant van snelgroeiende bomen en struiken was destijds bedoeld om in de loop der jaren geleidelijk te worden vervangen door andere bomen zodat een gevarieerde begroeiing zou ontstaan. Dit streven werd niet gehaald, maar niettemin is IJsselveld-Oost een van de groenste buurten van IJsselstein. Zeker in die eerste jaren legden veel bewoners van appartementen op de begane grond er hun persoonlijke eer in hun tuin er keurig en kleurig bij te hebben staan. De woningbouw stimuleerde dit onderhoud van de tuinen door jaarlijks

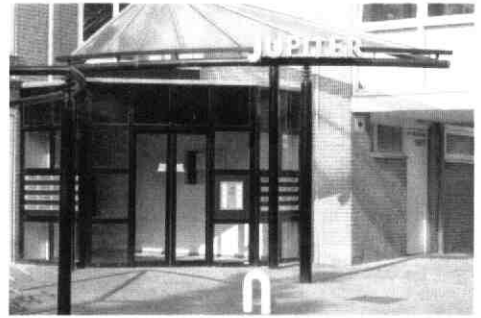

prijzen uit te reiken aan de eigenaars van de meest verzorgde tuin. Architect Janssen tekende ook voor de bouw van de schakelflats die qua opzet nog meer aansloten op de tijdgeest van het begin van de zeventiger jaren.

Aanzichttekening met foto van ingang en frontgezicht van de Schakelflats. Deze flats waren door hun indeling en woonbeleving zeer vernieuwend.

Niet alleen kreeg de bewoner de eigen hand in de indeling van het appartement ook de gemeenschappelijke ruimte werd zo opgezet dat de bewoners van de appartementen op dezelfde etage bij elkaar betrokken werden. Zo stond bij de oplevering in de hal van iedere verdieping een pingpongtafel,

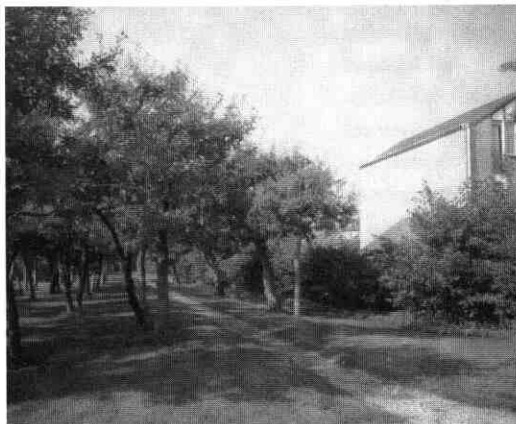

was er ruimte voor een zitje, een gemeenschappelijke groentetuin-in-potten en werd er heel tersluiks wat nederwiet gekweekt. Ieder appartement ongeacht de grootte kreeg een royale serre die deels van glas was en die deels door middel van schuiframen kon worden afgesloten. Door het grote aantal woonlagen, zeven in totaal, moest worden voldaan aan de eis van de installatie van een lift, waarmee deze flats ook binnen het bereik kwamen van de oudere bewoner.

De ligging aan de stadsvijver, het omringende groen en de goede bereikbaarheid door verschillende vormen van vervoer maakte dit deel van de wijk bijna ideaal. De beleving van vrijheid, mogelijkheden van communicatie en ruimte ook in kosmische zin kwamen ook tot uitdrukking in de naamgeving: Maanlanderhof, Lanceerplaats, Zenderhof, Televisiebaan, Eurovisieplein, Mercurius, Jupiter, Venus en Poolster.

WOONERVEN

Aan het einde van de zeventiger jaren diende zich de volgende grote uitbreiding aan. We keren terug naar deze zijde van de IJssel: in aansluiting op het Kasteelkwartier strekten boomgaarden zich uit tot aan het vroegere buurtschap Eiteren. Als het ware geleid door slingerende paden langs de gewassen verreden de eerste huizen van de wijk Achterveld te fase. De bochtige wegaanleg door de Haanderik en de Dissel ontmoedigde de gemobiliseerde bewoner om met hoge snelheid op huis aan te koersen.

Daardoor werd enerzijds het effect van een woonerf beoogd, anderzijds werd door het behoud van grote stukken boomgaard als openbaar groen de sfeer van landelijkheid bewaard. De nieuwbouw betrof koopwoningen en huurhuizen ontworpen door het architectenbureau Knoop en Nieuwveld uit Nieuwegein, waarbij een deel van de huurhuizen speciaal bestemd was en nog altijd is voor ouderen. De koophuizen werden gebouwd in een kleine ring rond de laatste stroken boomgaard, het openbare groen. De huurhuizen, afgewisseld met koophuizen kwamen daar in een grote lussende ring omheen. De korte, binnenste ring kreeg de oneven nummering, terwijl de lange buitenste ring de even nummering kreeg toebedeeld. Dat heeft menige bezoeker van de wijk tot wanhoop gedreven bij het vinden van een adres: doordat de even en oneven nummering niet gelijk oplopen, waant hij zich verdoemd en gaat op zoek naar de doorgaande weg door de wijk. Het is een weet: de goot in de weg is als het ware de rode draad door het labyrint ... wie de goot volgt, komt tenslotte bij een uitgang uit de wijk.

Huizen aan de Haanderik. De wijk kenmerkt zich door de kruip-sluiproute en sobere frontuitstraling. De tuinomvang is echter uitbundig en de planopzet is gericht op de integratie in de wijk van oude fruitboomgaarden.

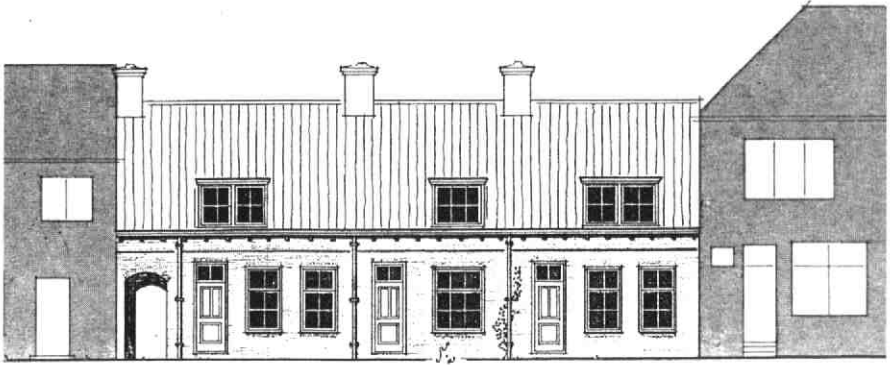
Opvallend in deze wijk is de 'stenige' aanblik van de straten. De roodgeklinkerde weg loopt ononderbroken door een stoep van gevel tot gevel, alleen langs de gevels is een randje aarde waarin wat kleingoed kan gedijen. Maar zo sober als het straatbeeld is, zo uitbundig zijn de achterzijden van de huizen waarvan de tuinen uitlopen in het openbaar groen.

MAAT EN SCHAAL

Tegelijkertijd bouwde de IJsselsteinse Woningbouw Vereniging ook in de binnenstad. Waar vroeger de gewraakte onbewoonbare pandjes stonden, werden kleine woningen gebouwd die qua maat en sfeer goed aansluiten op de bestaande bebouwing. We schrijven dan 1977. Ook deze woningen ontstonden op de tekentafels van de IJWBV onder leiding van architect Morsink.

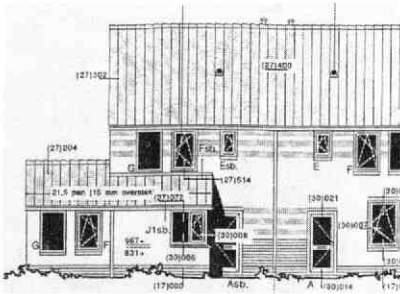
Bouwtekening van 3 kleine woningen aan de Havenstraat op de plek van verkrotte huizen. De huisjes zijn in 1978 gebouwd.

AANLEG VAN DE SNELTRAM

Van doorslaggevend belang voor de ontsluiting van de aangebouwde wijken rond de binnenstad is de sneltramverbinding met Utrecht die in 1985 werd aangelegd. Aanvankelijk reed de tram niet verder dan Achterveld waar een voorlopig eindpunt was gemaakt naast het winkelcentrum met diezelfde naam. Deze rechtstreekse, zij het niet al te snelle verbinding met Nieuwegein en Utrecht maakt het wonen in de nieuwbouwwijken aantrekkelijker. De aanleg van Achterveld, waar verschillende bouwmaatschappijen en architecten aan bijdroegen, bestond van meet af aan uit een groot plan dat voorziet in de woon-

Bouwtekening en foto van huizen aan de Kerspellaan in de wijk Achterveld.

huizen, een winkelcentrum en een groot complex van scholen en een sportacomodatie. De wijk laat een schakering zien van uiterst luxueuze koophuizen tot koophuizen in de rij en huurwoningen in verschillende prijsklassen: zowel eengezinswoningen als appartementen in een groter complex.

De aanleg van de sneltram rechtvaardigt de stadsuitbreidingen, net zoals de stadsuitbreidingen de uitleg van de sneltram rechtvaardigt. Het verhaal gaat dat een voorwaarde voor de aanleg van de tramhalte bij Eiteren was dat er een wijk zou worden gebouwd die deze halte van voldoende gebruikers zou voorzien. Daarom, vertelt het verhaal verder, werd de hele buurt rond de Bedevaartweg, de Pelgrimsweg en de woonerven vernoemd naar oude ambachten om die reden gebouwd.

In de jaren 1989 - 1991 worden in hoog tempo de verschillende buurten achtereen opgeleverd. Een een schier eindeloze stroom van nieuwkomers meldde zich bij de poorten van IJsselstein om neer te strijken in een van de nieuwe wijken. Wie in de decembermaand rondwandelde door Achterveld zag achter nagenoeg ieder raam een piramidevormige kaarsenstandaard met zeven elektrische lichtjes branden. Deze kandelaars waren waarschijnlijk door de woningbouw aangeboden aan de nieuwe bewoners bij wijze van welkomstgroet.

RENOVATIE

Nieuwe huizen blijven niet nieuw: bewoning, maar ook veranderende eisen en normen met betrekking tot veilig en comfortabel wonen maken dat woningen bij tijd en wijle moeten worden aangepast. De in rasse schreden voortijlende technologie zorgde ervoor dat aanvankelijk luxueuze snufjes voorbehouden aan de rijken steeds gemakkelijker bereikbaar werden voor minder draagkrachtigen. Ook in IJsselstein werd de wet van de remmende voorsprong aangetoond: in de naoorlogse wijken waar de huizen destijds als eersten een lavet kregen, werd pas een aantal decennia later een echte douche met glanzende kranen aangelegd. Bovendien legden maatschappelijke ontwikkelingen de mens aanpassingen eenvoudiger op. Om een voorbeeld te noemen: door het toenemende verkeer werd de geluidsoverlast in de woningen als dermate storend ervaren dat de noodzaak tot het aanbrengen van dubbele beglazing ontstond. Een niet minder belangrijk effect van deze aanpassing was dat door de isolatie van grote glazen oppervlakten de stookkosten beperkt konden worden wat weer gunstig is voor het energieverbruik. Echter, zo bleek tijdens een recent gehouden onderzoek in IJsselveld-Oost, door de wering van straatgeluiden worden de leefgeluiden van de burens binnenshuis weer meer als overlast ervaren.

Renovatie en aanpassing van woningen is in de eerste plaats bedoeld om tegemoet te komen aan het welbevinden van de bewoners, zoals de installatie van een nieuwe keuken of nieuw sanitair daaraan vanzelfsprekend bijdraagt. Maar er is meer. In de loop van de jaren tachtig en negentig blijkt dat mensen zich op straat steeds vaker onveilig voelen, waardoor de behoefte ontstaat zich in huis veilig te weten. De politie speelt op deze ontwikkeling in en brengt gratis advies uit over het aanbrengen van inbraakwerend hang- en sluitwerk. Deze ontwikkeling mondt onder andere uit in de instelling van het 'Politiekeurmerk Veilig Wonen' dat kan worden toegekend aan woningen die volgens de eisen van dat keurmerk zijn beveiligd.

Bouwbrochure van de eerste sociale koopwoningen in Zenderpark, gebouwd door de IJWBV. De wervingsteksten in de brochures voor het wonen in Zenderpark kenmerken zich door het gekoetteer met de cultuurhistorische identiteit van IJsselstein.

Het is de tendens dat bij het ontwerpen van nieuwbouw aan de eisen van dit politiekeurmerk wordt voldaan. Dit is bijvoorbeeld gebeurd bij een aantal bouwprojecten in het Zenderpark. Voor oudere wijken is aanpassing noodzakelijk. Dan kan blijken dat in de kunststof kozijnen die destijds waren gekozen om de geluidswerende kwaliteit en de milieuvriendelijkheid, de aanbrengring van inbraakwerend hang- en sluitwerk niet mogelijk is. Een ander voorbeeld van de wet van de remmende voorsprong. Het is in de loop van de eeuw voor gemeenten, woningbouwverenigingen, architecten, maar ook huiseigenaren steeds ingewikkelder geworden te plannen en te bouwen, en in overeenstemming te blijven met de steeds nauwkeuriger gestelde eisen. Bovendien wordt de naleving daarvan op de voet gevolgd door diezelfde instellingen, en ook verzekeringmaatschappijen en energiebedrijven die met premies en subsidies belonen wie zich aan de richtlijn houdt.

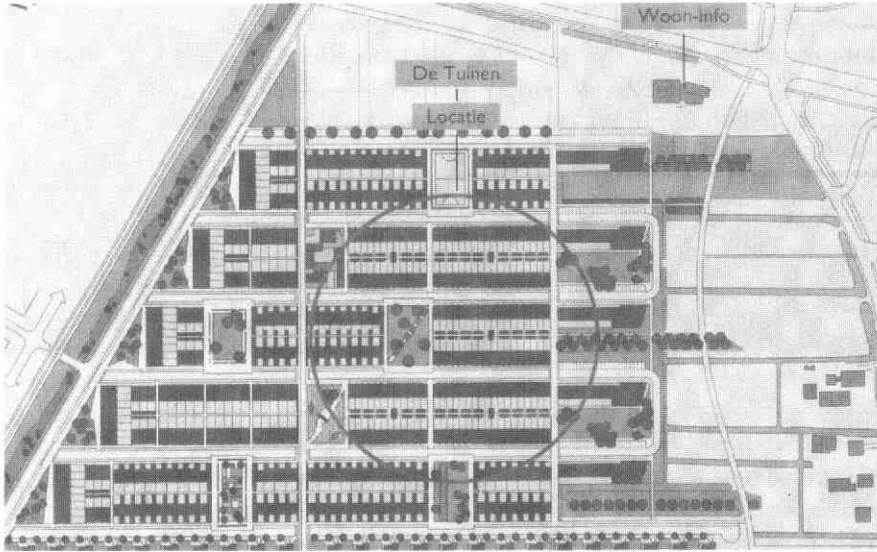
ZENDERPARK

De krans nieuwbouw rond de oude binnenstad van IJsselstein nadert intussen in rasse schreden haar voltooiing met de aanleg van het Zenderpark. Deze inmiddels geveulegde 'werknaam' verwijst rechtstreeks naar de locatie van de laatste grote stadsuitbreiding van IJsselstein in de twintigste eeuw. In de schaduw van de Gerbrandytoren, de grote zendmast, en de lagere zendmasten van Lopik werd in 1995 de eerste paal geheid voor dit vinex-project, waarmee de bouw van ruim 4000 woningen gemoeid is. In 2004 zal de gehele inrichting naar verwachting klaar zijn. Een schakering van verschillende huizen typen binnen de afzonderlijke projecten moet garant staan voor een levendige aanblik van de wijk.

Een bijzondere collectie van fruitbomen in het openbaar groen legt het verband met de oudere wijken van IJsselstein waar immers stukken boomgaard als plantsoenen zijn bewaard. De ruimte en rust van de polder, de landelijkheid van de directe omgeving moeten werken als een verademing in het drukke leven dat de bewoners van deze nieuwe wijk ongetwijfeld leiden. En het moet gezegd worden dat de projectontwikkelaars en architecten dit streven om het hardst pogen te realiseren door onder andere te luisteren naar

de wensen van de beoogde bewoners. De variëteit van woningen beweegt tussen uiterst luxueuze watervilla's en sociale koopwoningen, gewone huurhuizen en woningen voor speciale doelgroepen als ouderen en mensen die speciale woonvormen behoeven. 'Zenderstein' is zo'n project van 42 sociale huurwo-

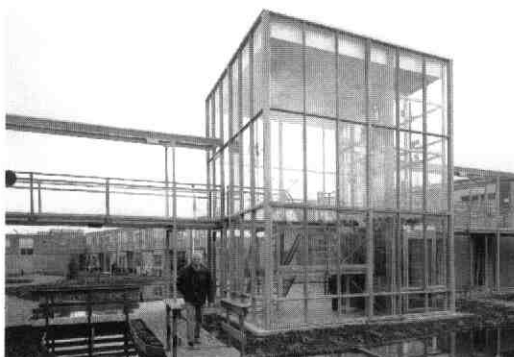

De 69 sociale koopwoningen voltooid fase 1 van het plan 'de Tuinen' in Zenderpark kwamen gereed in 1997. De kooprijzen varieerden voor de, in die tijd al, lage prijs van fl. 145.000,- tot fl. 159.000,-.

ningen speciaal bedoeld voor ouderen. De appartementen zijn in de vorm van een gesloten carré gebouwd rond een gemeenschappelijk binnentuin. Een bijzondere ingeving van de architect leidde tot de plaatsing van de lift midden in de tuin. Door de liftschacht en de ballustrade in glas en staal is in de ruimtelijke beleving de tuin een eenheid gebleven.

De combinatie van scholen en sportaccomodaties, en allerlei medische voorzieningen bijeen is een geslaagde keuze, waarmee niet alleen een efficiënte, maar ook sociale functie is bereikt. Hierbij valt te denken aan de 'Meridiaan' waar, door de combinatie van medische faciliteiten, het Wijkinformatiecentrum en een grote supermarkt, een voor ouderen comfortabele leefomgeving is gerealiseerd.

**Het senioren-
complex
'Zenderstein' in
Zenderpark. De
bewoners, die
een woongroep
vormen, leven zo
zelfstandig
mogelijk rondom
een binnentuin.
Lifthus en balus-
trades zijn
gemaakt van
glas. Dat voor-
komt dat het
complex in
tweeën wordt
gesplitst.
De ontwikkeling
van het project is
gerealiseerd
door de IJWBV.**

MILIEUBEWUST EN DUURZAAM

Een aantal doelstellingen die de bestuurders aan de bouwprojecten in het kader van de Vierde Nota Extra hebben gesteld zijn in het Zenderpark ook verwezenlijkt, zoals het gebruik van duurzame materialen, zonnepanelen voor de winning van natuurlijke energie, de inrichting van de waterhuishouding zodanig dat een deel van het huishoudwater uit regenwater wordt gewonnen. Dankzij de installatie op grote schaal van zonnepanelen mocht de gemeente IJsselstein in het jaar 1997 naast haar stadswaapen het logo van de zonneboilerfabrikant voeren en zich een jaar lang Néerlands voortrekker weten.

BESLUIT

Het is hier niet de plaats uitvoerig in te gaan op de kritische kanttekeningen die inmiddels bij het idee en de opzet van de Vinexlocaties te berde zijn gebracht. Door het efficiënte gebruik van de beschikbare grond is sprake van monotonie in de bebouwing: lange rechte straten met aan weerszijden een rij eenvormige huizen stralen nu eenmaal weinig levendigheid uit. Echter, aan het einde van de negentiende eeuw werd vergelijkbare kritiek geuit op de lange rijen woonkazernes in, met name, Amsterdam.

Er is in de afgelopen eeuw een toenemende vraag naar goede en goedkope huisvesting. De overheid en de gemeente hebben maatregelen getroffen om aan die aanvraag te voldoen binnen de bepalingen die de wet stelt. Er zijn wijken gebouwd die in de loop van de volgende decennia succesvol bleken, andere wijken haalden de lat niet, om welke reden dan ook. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft vorig jaar een onderzoek aangekondigd naar Wederopbouw wijken, waarbij vragen aan de orde komen met betrekking tot de filosofie, de planologische opzet, de leefbaarheid toen en nu van dergelijke wijken in verschillende Nederlandse steden.

Tijdens de discussies over de invoering van de Woningwet die in 1901 kamerbreed werden gevoerd, stak het kamerlid De Savornin Lohman (CHU) zijn weerstand tegen deze wet niet onder stoelen of banken. Hij meende dat de wet

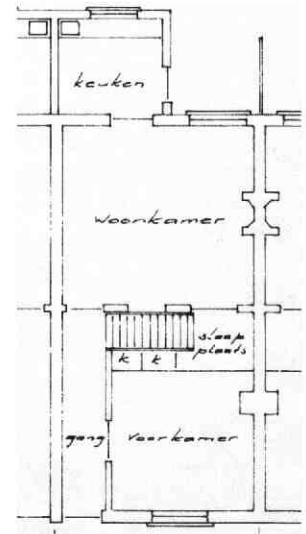
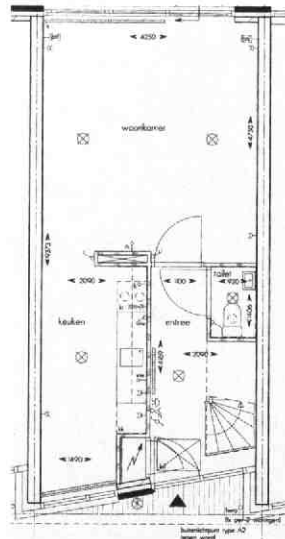
iets deed ten bate van een deel van de bevolking en ten nadele van een ander deel van de bevolking. Zijn verdere kritiek is veel meer persoonlijk gekleurd:

..... er wonen mensen in woningen van turf, die woningen heb ik gezien en ik zou die verre verkiezen boven sommige kamers in één van de grote kazernesgebouwen in de grote steden, waar men wel leeft tussen stenen muren, maar waar men overigens alle vrijheid mist, waar men buiten zijn kamer op geen enkel punt zijn eigen baas is. In een woning op de hei, al is die dan ook van turf, is men evengoed beveiligd tegen kou of warmte; men is er zijn eigen baas en heeft er ook geen last van burens, pianisten en dergelijke.

Rond 1900 was er een groot gebrek aan goede en goedkope huizen voor de gewone werkende man. Landschappelijk gezien was er ruimte genoeg om nieuwbouw te plegen, maar de middelen waren lang niet altijd in voldoende mate beschikbaar om uitbreidingsplannen uit te voeren. Kijken we naar de nieuwbouwprojecten die voor de Tweede Wereldoorlog in IJsselstein werden uitgevoerd dan valt op dat deze over het algemeen kleinschalig zijn en tegelijkertijd berekend op de bewoning door grotere gezinnen met meer dan twee kinderen.

Na de oorlog is er sprake van woningnood: de nieuwgebouwde woningen worden royaler van opzet, alsof men de beschikbare terreinen optimaal wil benutten. De gedachtingang is dat wanneer men hoogbouw plaatst op de oppervlakte die de huizen en tuinen van eensgezinswoningen in beslag zouden nemen, dit moet worden gecompenseerd in de planning openbaar groen. Vandaar de ruime opzet van een wijk als IJsselveld-Oost die op sommige plekken parkachtige accenten heeft. De planologische opzet van Zenderpark is in dat opzicht aanzienlijk krappere bemeten. Aan het einde van de 20e eeuw zijn er vele duizenden mensen meer te huisvesten op steeds minder grondgebied. De leefruimte van woningwetwoningen keert terug naar de oppervlakte die de mens aan het begin van de eeuw werd toebedeeld. Dat stuit op verzet, want ieder mens heeft een toenemende behoefte aan armslug en privacy.

Eén van de tendensen die zich voor de toekomst aftekent is dat de mens van de 21e eeuw zich gaandeweg meer zal terugtrekken in de beschutting van zijn woning waar hij zich de architect, de baas en de kasteelheer weet.

De oppervlakte van de woonruimte van de sociale koopwoningen uit 1997 in Zenderpark (links) vertoont opmerkelijke gelijkenis met die van de verdwenen Utrechtseweg-huisjes uit 1907 (rechts).

VERANTWOORDING

Deze bijdrage is voortgekomen uit onderzoek gedaan in de archieven van de Gemeente IJsselstein, de IJsselsteinse Woningbouwvereniging en de Stichting Historische Kring IJsselstein.

Wij zijn dank verschuldigd aan de heer H.W. Luten, gemeentearchivaris van IJsselstein die ons met raad en daad terzijde heeft gestaan.

Bronnen:

- J.J. Abbink Spaink, *IJsselstein, verleden en heden*. [Uitgave van de gemeente IJsselstein]. IJsselstein, 1963.
- Uitgaven van de Stichting Historische Kring IJsselstein: 29 (1984), 78-79 (1996), 81-82 (1997), 91 (2000).
- *Jaarverslag 1999 van de IJsselsteinse Woningbouwvereniging*. IJsselstein, 2000.
- A. Kluiters, 'Gesloten carré rond gezamenlijke binnentuin'. In: *Aedes-Magazine*, 6 (2001) p. 28-31.
- I. Montijn, *Monumenten van het wonen; huis en haard*. Amsterdam, 2001.
- *69 Sociale koopwoningen*. Brochure van de IJsselsteinse Woningbouwvereniging en Zenderbouw. IJsselstein, z.j.
- *Ik moet verhuizen naar een kleiner huis omdat mijn gezin te groot wordt*. Jubileumuitgave van de Amsterdamse Woningbouwverenigingen. Amsterdam, 1985.

Uitgave: nr. 95, september 2001

Voorzitter: J.C.M. Klomp
tel: (030) 688 28 52

Secretariaat: M.E.J. Winkelaar-Wulfert
Herteveld 2,
3401 HL IJsselstein,
tel: (030) 688 40 80

Penningmeester: J.G. Klein
Veerschipper 15,
3401 PK IJsselstein,
tel: (030) 688 80 05
e-mail: klein@kabelfoon.nl

Bank: Postbank. nr.: 4074718

Redactie: B. Rietveld
Meerenburgerhorn 10
3401 CD IJsselstein
tel: (030) 688 74 74
email: bariet@knoware.nl

Redactie: S. van Lexmond
Koperwiekweg 5
3403 ZT IJsselstein
tel: (030) 656 00 28
e-mail: sandra.van.lexmond@webbox.com

Druk: Libertas Grafische
Communicatie, Bunnik

ISSN: 1384.704X

Donateurs ontvangen het periodiek (4 uitgaven per jaar) en worden op de hoogte gehouden van de activiteiten. Nieuwe donateurs kunnen zich aanmelden bij de penningmeester waar tevens mutaties kunnen worden doorgegeven. Voor inwoners van IJsselstein is de bijdrage minimaal f 20,- (voor bedrijven f30,-). Voor hen die buiten IJsselstein wonen is de bijdrage resp. f 29,50 en f 39,50. Losse nummers, voor zover voorradig zijn à f 7,50 verkrijgbaar via het secretariaat. Voor dubbelnummers is de prijs f 10,-